

<https://doi.org/10.70728/c.series.ped.v08.i05.223>

BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINING NUTQIY KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING METODIK ASOSLARI

U.E.Kuchkeldiyeva

Yangi asr universiteti, Tillar kafedrası dotsenti

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishning metodik asoslari yoritilgan. Unda nutqiy kompetensiyaning mazmuni, tarkibiy komponentlari hamda ingliz tili o‘qituvchilarini kasbiy tayyorlash jarayonidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, talabalarning og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalarini shakllantirishda kommunikativ, kompetensiyaviy va interaktiv yondashuvlardan foydalanish imkoniyatlari ko‘rib chiqiladi. Maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining kasbiy faoliyatida samarali muloqotga kirisha olish, fikrni aniq va mantiqiy ifodalash hamda pedagogik nutq madaniyatini rivojlantirish masalalariga alohida e‘tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi, nutqiy kompetensiya, metodik asos, kommunikativ yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, og‘zaki nutq, yozma nutq, kasbiy

Аннотация. В данной статье рассматриваются методические основы развития речевой компетенции будущих учителей английского языка. Раскрывается содержание речевой компетенции, её структурные компоненты и значение в процессе профессиональной подготовки будущих педагогов. Особое внимание уделяется формированию устной и письменной речи студентов на основе коммуникативного, компетентностного и интерактивного подходов. Также анализируются методические возможности развития у будущих учителей английского языка навыков эффективного общения, логического и последовательного выражения мысли, а также культуры педагогической речи.

Ключевые слова: будущий учитель английского языка, речевая компетенция, методические основы, коммуникативный подход, компетентностный подход, интерактивные методы, устная речь, письменная речь, профессиональная подготовка, культура педагогической речи

Abstract. This article examines the methodological foundations for developing the speech competence of future English language teachers. It explores the content of speech competence, its structural components, and its importance in the professional training of future teachers.

Special attention is paid to the development of students' oral and written speech through communicative, competence-based, and interactive approaches. The article also discusses methodological opportunities for improving future English language teachers' ability to communicate effectively, express ideas logically and coherently, and develop a culture of pedagogical speech.

Keywords: future English language teacher, speech competence, methodological foundations, communicative approach, competence-based approach, interactive methods, oral speech, written speech, professional training, culture of pedagogical speech.

Bugungi globallashuv va xalqaro integratsiya jarayonlari xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini chuqur o‘rganish va uni samarali o‘qitish zaruratini yanada kuchaytirmoqda. Ta’lim tizimida ingliz tili o‘qituvchilarini kasbiy jihatdan tayyorlash jarayonida ularning nafaqat til bilimlari, balki nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi o‘z kasbiy faoliyatida o‘quvchilar bilan samarali muloqotga kirishishi, fikrini aniq, mantiqiy va ravon ifodalashi, turli kommunikativ vaziyatlarda til vositalaridan to‘g‘ri foydalana olishi zarur.

Nutqiy kompetensiya bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy kompetentligining ajralmas tarkibiy qismi hisoblanadi. U og‘zaki va yozma nutq ko‘nikmalari, grammatik va leksik bilimlar, talaffuz madaniyati, muloqot strategiyalari hamda pedagogik nutq madaniyatini o‘z ichiga oladi. Ingliz tili o‘qituvchisi uchun nutqiy kompetensiyaning yetarli darajada shakllangan bo‘lishi dars jarayonini samarali tashkil etish, o‘quvchilarda kommunikativ ko‘nikmalarni rivojlantirish va ta’lim sifati oshishiga xizmat qiladi.

Shu bois bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda zamonaviy metodik yondashuvlardan foydalanish dolzarb masalalardan biridir. Xususan, kommunikativ yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv, interaktiv metodlar, muammoli ta’lim, rolli o‘yinlar, munozara, taqdimot, loyiha ishlari va reflektiv faoliyat talabalarning nutqiy faolligini oshirishda muhim metodik vosita bo‘lib xizmat qiladi. Bunday yondashuvlar orqali talabalar nafaqat ingliz tilida to‘g‘ri gapirish va yozish, balki o‘z fikrini mustaqil bayon etish, auditoriya bilan muloqot qilish va kasbiy vaziyatlarda tilni maqsadga muvofiq qo‘llash ko‘nikmalarini egallaydilar.

Mazkur maqolada bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishning metodik asoslari, uning mazmuni, tarkibiy qismlari hamda kasbiy tayyorgarlik jarayonida samarali qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan pedagogik-metodik yondashuvlar tahlil qilinadi.

Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish ularning kasbiy tayyorgarligida muhim o‘rin tutadi. Nutqiy kompetensiya faqat grammatik qoidalarni bilish yoki so‘z boyligiga ega bo‘lish bilan cheklanmaydi. U fikrni og‘zaki va yozma shaklda aniq, ravon, mantiqiy va kommunikativ vaziyatga mos tarzda ifodalash qobiliyatini ham o‘z

ichiga oladi. Ingliz tili o‘qituvchisi o‘quvchilarga tilni o‘rgatish jarayonida namuna bo‘luvchi shaxs hisoblanadi. Shu sababli uning nutqi to‘g‘ri talaffuz, mantiqiy izchillik, uslubiy moslik va pedagogik madaniyat bilan ajralib turishi zarur.

Ingliz metodisti Jeremy Harmerning [4] fikricha, til o‘rgatish jarayonida o‘qituvchi nafaqat bilim beruvchi, balki muloqotni tashkil etuvchi, yo‘naltiruvchi va rag‘batlantiruvchi shaxs sifatida namoyon bo‘ladi. Bu qarashdan kelib chiqib aytish mumkinki, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda ularni faol muloqotga jalb etish, savol-javob, munozara, taqdimot, juftlik va guruh ishlari orqali erkin fikr bildirishga o‘rgatish muhimdir. Bunday faoliyatlar talabalarda tilni real kommunikativ vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmasini shakllantiradi.

Scott Thornbury [9] nutqni rivojlantirishda tabiiy muloqot, mazmunli topshiriqlar va nutqiy amaliyotning ahamiyatini alohida ta’kidlaydi. Uning qarashlariga ko‘ra, til o‘rganuvchi shaxs nutqni faqat nazariy qoidalar orqali emas, balki muntazam muloqot, takroriy mashq va real vaziyatlarga yaqin topshiriqlar orqali egallaydi. Shu jihatdan, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda dialoglar, rolli o‘yinlar, muammoli vaziyatlar, intervyu, debat va taqdimotlardan foydalanish samarali hisoblanadi. Bu metodlar talabalarni mustaqil fikrlashga, fikrni izchil bayon etishga va suhbatdosh bilan samarali muloqotga kirishishga o‘rgatadi.

Martin Bygate [2] esa og‘zaki nutq kompetensiyasini rivojlantirishda ikki asosiy jihatga e’tibor qaratadi: nutqiy bilim va nutqiy ko‘nikma. Uning fikricha, til o‘rganuvchi grammatik va leksik bilimlarga ega bo‘lishi bilan birga, ularni tezkor muloqot jarayonida qo‘llay olishi ham kerak. Bu fikr bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilari uchun ayniqsa muhimdir, chunki ular dars jarayonida turli savollarga javob berish, o‘quvchilar fikrini izohlash, topshiriqlarni tushuntirish va muloqotni boshqarish vazifalarini bajaradilar. Demak, ularning nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda faqat til materiali emas, balki kommunikativ vaziyatlarda tez va to‘g‘ri javob berish malakasi ham shakllantirilishi zarur.

H.G. Widdowson [11] tilni o‘qitishda kommunikativ maqsadni birinchi o‘ringa qo‘yadi. Uning yondashuviga ko‘ra, til faqat grammatik tizim sifatida emas, balki muloqot vositasi sifatida o‘rgatilishi lozim. Shu nuqtai nazardan, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda kommunikativ yondashuv asosiy metodik tamoyillardan biri bo‘lishi kerak. Talabalar ingliz tilida fikr almashish, o‘z nuqtai nazarini asoslash, pedagogik vaziyatlarni izohlash va auditoriya bilan muloqot qilishga yo‘naltirilgan topshiriqlarni bajarishlari lozim.

Jim Scrivener [8] esa o‘qituvchining sinfdagi nutqi aniq, tushunarli va maqsadga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerakligini ta’kidlaydi. Bu fikr pedagogik nutq madaniyatini shakllantirish bilan bevosita bog‘liq. Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchisi darsda ko‘rsatma berish, savol berish, fikrni izohlash, o‘quvchini rag‘batlantirish va xatolarni muloyim tuzatish kabi nutqiy harakatlarni to‘g‘ri bajarishi zarur. Shuning uchun ularning nutqiy kompetensiyasini

rivojlantirish jarayonida classroom language, teacher talk, feedback berish usullari va pedagogik muloqot madaniyatiga alohida e‘tibor qaratish maqsadga muvofiqdir.

Shuningdek, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining yozma nutq kompetensiyasini rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Chunki ular kelajakda dars ishlanmalari, baholash materiallari, yozma topshiriqlar, akademik matnlar va kasbiy hujjatlar bilan ishlaydilar. Yozma nutqni rivojlantirishda esse, reflektiv yozuv, dars rejasi tuzish, akademik matn tahlili, xulosa yozish va feedback matnlarini tayyorlash kabi topshiriqlar samarali hisoblanadi. Bunday faoliyatlar talabalarning fikrni mantiqiy tartibda bayon etish, grammatik va uslubiy jihatdan to‘g‘ri yozish, kasbiy terminlardan o‘rinli foydalanish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Umuman olganda, ingliz olimlarining qarashlari bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirishda kommunikativ, interaktiv va amaliy faoliyatga asoslangan yondashuvlarning muhimligini ko‘rsatadi. Nutqiy kompetensiyani samarali rivojlantirish uchun ta‘lim jarayonida real muloqotga yaqin vaziyatlar yaratish, talabalarning og‘zaki va yozma nutqini muntazam faollashtirish, pedagogik nutq madaniyatini shakllantirish hamda reflektiv yondashuvdan foydalanish zarur. Bu esa bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining kasbiy tayyorgarligini kuchaytiradi va ularning kelajakdagi pedagogik faoliyatida samarali muloqot olib borishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish ularning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishning muhim omillaridan biridir. Nutqiy kompetensiya nafaqat til birliklarini bilish, balki ularni turli kommunikativ va pedagogik vaziyatlarda to‘g‘ri, ravon, mantiqiy hamda maqsadga muvofiq qo‘llay olish qobiliyatini ham o‘z ichiga oladi. Shu sababli ingliz tili o‘qituvchisini tayyorlash jarayonida og‘zaki va yozma nutqni rivojlantirishga alohida e‘tibor qaratish zarur.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, kommunikativ, kompetensiyaviy, interaktiv va reflektiv yondashuvlar bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining nutqiy faolligini oshirishda samarali metodik vosita bo‘lib xizmat qiladi. Munozara, debat, rolli o‘yin, taqdimot, loyiha ishlari, reflektiv yozuv va pedagogik vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar talabalarni mustaqil fikrlashga, o‘z fikrini aniq ifodalashga hamda ingliz tilida erkin muloqot qilishga o‘rgatadi.

Shuningdek, bo‘lajak o‘qituvchilarning pedagogik nutq madaniyatini shakllantirish, dars jarayonida ko‘rsatma berish, savol-javobni tashkil etish, fikrni izohlash va o‘quvchilarga samarali feedback berish ko‘nikmalarini rivojlantirish ham muhim ahamiyatga ega. Chunki ingliz tili o‘qituvchisi o‘quvchilar uchun nafaqat bilim beruvchi, balki nutqiy namuna bo‘luvchi shaxs hisoblanadi.

Demak, bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining nutqiy kompetensiyasini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish uchun ta‘lim jarayonida real kommunikativ vaziyatlarga asoslangan mashg‘ulotlar, interaktiv metodlar, kasbiy yo‘naltirilgan topshiriqlar va muntazam nutqiy amaliyotdan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu esa kelajakdagi ingliz tili

o‘qituvchilarining kasbiy kompetentligini oshirish, dars jarayonida samarali muloqot olib borish va ta’lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching*. New York: Pearson Education.
2. Bygate, M. (1987). *Speaking*. Oxford: Oxford University Press.
3. Canale, M., & Swain, M. (1980). Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing. *Applied Linguistics*, 1(1), 1–47.
4. Harmer, J. (2007). *The Practice of English Language Teaching*. Harlow: Pearson Longman.
5. Hymes, D. H. (1972). On Communicative Competence. In J. B. Pride & J. Holmes (Eds.), *Sociolinguistics*. Harmondsworth: Penguin.
6. Larsen-Freeman, D., & Anderson, M. (2011). *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford: Oxford University Press.
7. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Scrivener, J. (2011). *Learning Teaching: The Essential Guide to English Language Teaching*. Oxford: Macmillan Education.
9. Thornbury, S. (2005). *How to Teach Speaking*. Harlow: Pearson Education Limited.
10. Ur, P. (2012). *A Course in English Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. Widdowson, H. G. (1978). *Teaching Language as Communication*. Oxford: Oxford University Press.
1. Willis, J. (1996). *A Framework for Task-Based Learning*. Harlow: Longman.